

5. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / Перевод с нем. и доп. О. Н. Трубачёва. Под ред. и с предисл. проф. Б. А. Ларина. – Москва, 1964.

М. В. Курачыцкая

БЕЛАРУСКАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ПСІХАЛОГІІ Ў ЛЕКСІКАГРАФІЧНЫМ АДЛЮСТРАВАННІ

Вынікам распрацоўкі беларускай тэрміналогіі, якая вядзе свой адлік з першага дваццацігоддзя ХХ, з’яўляецца распрацаваны пласт спецыяльнай лексікі, у тым ліку па псіхалогіі. Пры дасканалым і ўважлівым вывучэнні адметнасцей тэрміналагічнай лексікі становіцца зразумелым, што яна патрабуе свайго ўдакладнення і пастаяннай апрацоўкі, што тлумачыцца неабходнасцю забеспячэння патрэб грамадства, імкненнем інтэлігенцыі карыстацца беларускай мовай, пашыраным стварэннем электронных сайтаў на роднай мове і фарміраваннем аўтаматызаваных банкаў даных па розных галінах навук. Вывучэнне тэрміналагічных слоўнікаў па псіхалогіі дазволіць прасачыць этапнасць упарадкавання тэрмінагаліны, а таксама ацаніць назапашанне беларускай тэрміналогіі псіхалогіі.

Мэта даследавання палягае ў вывучэнні гісторыі беларускай тэрміналогіі псіхалогіі. Для дасягнення пастаўленай мэты перадусім мяркуецца фарміраванне па магчымасці поўнай картатэкі тэрміналагічных крыніц. Фарміраванне картатэкі слоўнікаў адбывалася паводле асноўных і аўтарытэрных бібліяграфічных крыніц: Г. Цыхун, Л. Чарняўская “Тэрміналагічныя слоўнікі (асноўныя выданні) 1918 гг.” (2000) [9] і З. Саўка, В. Кіпель “Беларускія слоўнікі і энцыклапедыі” (2002) [3]. У выніку праведзенай працы ўдалося вылучыць 8 профільных крыніц. Каштоўнасць слоўнікаў заключаецца ў тым, што гэта невывучаны скарб, у якім змяшчаецца матэрыял, неабходны для вывучэння і разумення адметнасцей фарміравання беларускай навуковай тэрміналогіі псіхалогіі.

Першым крокам у справе мэтанакіраванай распрацоўкі тэрміналогіі псіхалогіі з’явіўся слоўнік “Тэрмінолёгія лёгікі і псіхалогіі” (1923) [2]. Менавіта з гэтай крыніцы пачынаецца адлік тэрміналагічных слоўнікаў у галіне псіхалогіі. Па структуры – гэта руска-беларускі перакладны слоўнік, у якім падаецца 1090 псіхалагічных тэрмінаадзінак, пададзеных у алфавітным парадку. Адрасуецца студэнтам педагагічных і псіхалагічных факультэтаў, выкладчыкам псіхалогіі, філолагам і ўсім, хто цікавіцца псіхалогіяй і беларускай мовай. Мэта тэрміналагічнага слоўніка: забяспечыць патрэбы ў беларускіх тэрмінах для адукацыйнай сістэмы і навукі. Выйшаў слоўнік, дзякуючы створанай ў 1921 г. Беларускай навукова-тэрміналагічнай камісіі, у рамках якой была надрукавана вялікая колькасць слоўнікаў па розных галінах навукі.

Наступным крокам у справе распрацоўкі тэрміналогіі псіхалогіі стаў “Праект слоўніка. [Для БелСЭ]” (1935) [6]. Пасля значнай і выніковай працы Навукова-тэрміналагічнай камісіі, у 30-я гады была распачата падрыхтоўка Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, у выніку праведзенай работы толькі за

1935 г. было падрыхтавана 15 праектаў энцыклапедычных слоўнікаў па найважнейшых галінах навукі. У гэты шэраг увайшла і тэрміналогія псіхалогіі.

Астатнія 5 крыніц [1, 4, 7, 8, 10] выдадзены ў 90-я гг. XX ст., адна – у пачатку XXI ст. [5].

Можна меркаваць, што выдавецкая дзейнасць у галіне тэрміналогіі псіхалогіі, як і іншых тэрмінагалін, даволі цесна звязана з гістарычнымі падзеямі, што ўплывалі на функцыянаванне беларускай мовы. Падрыхтоўка і выданне слоўнікаў прыпадае на гады, якія, як лічыцца, з’яўляюцца найбольш спрыяльнымі для развіцця беларускай мовы. У адрозненне ад гэтага, перыяды, у якіх назіраецца зніжэнне актыўнасці распрацоўкі слоўнікаў (35–90 гг. XX ст.), згодна з Г. Цыхуном, звязаны з так званымі знешнімі ўмовамі функцыянавання беларускай мовы. Пры гэтым пікі выдавецкай дзейнасці тэрміналагічных слоўнікаў прыпадаюць на гады беларусізацыі і ўвядзення ў жыццё Закона аб мовах (20–30 гг. і 90-я гг. XX ст.).

Сярод выяўленых тэрміналагічных слоўнікаў большасць з’яўляецца перакладнымі. Пры гэтым ролю рэстаравай выконвае руская мова. Верагодна, гэта тлумачыцца тым, што менавіта на яе ўзор прапанавана было фарміраваць беларускую тэрміналогію. Двух- і трохмоўныя даведнікі выводзяць беларускую тэрміналогію на міжнародны ўзровень.

Паводле аб’ёму і колькасці прадстаўленых у іх спецыяльных найменняў слоўнікі нераўназначныя. Найбольшым з іх з’яўляецца “Руска-беларускі слоўнік па педагогіцы і псіхалогіі” (1996) [8], у якім адлюстравана 1740 тэрмінаў. Іншыя крыніцы па аб’ёме значна меншыя. Напрыклад, адзін з даведнікаў змяшчае ў сабе 85 тэрмінаў, якія маюць істотнае значэнне для аналізу асаблівасцей станаўлення тэрміналогіі псіхалогіі. Слоўнік тым не менш цікавы, паколькі ў ім адлюстраваны вузкагаліновыя тэрміны: псіхалагічнае развіццё дзяцей.

Калі акрэсліць асноўныя мэты складання слоўнікаў, то яны палягаюць перадусім у распрацоўцы тэрміналогіі псіхалогіі для забеспячэння патрэб выкладання ў спецыяльных вучэбных установах і павышэння ўзроўню валодання псіхалогіяй. Варта адзначыць пры гэтым, што перад навукоўцамі, якія працавалі над даведнікамі 90-х гадоў, стаяла задача не столькі распрацоўкі тэрміналогіі псіхалогіі на беларускай мове, але яе сістэматызацыі.

Характэрным з’яўляецца тое, што ва ўсіх слоўніках тэрміны пададзены ў алфавітным парадку, што можна патлумачыць жаданнем аўтараў і складальнікаў спрасціць задачу карыстальнікаў пры пошуку неабходных слоў.

Асновай пры распрацоўцы беларускай тэрміналогіі псіхалогіі з’яўляліся прынцыпы арыентацыі на ўнутрымоўныя структурна-семантычныя магчымасці беларускай мовы: увядзенне агульнаўжывальных слоў: *стан, сумленне, сяброўства*, утварэнне шматлікіх неалагізмаў: *інсайт, лібіда, брэйнстормінг*.

“Прынцып арыентацыі на ўласныя моўныя рэсурсы” не заўсёды меў станоўчыя вынікі, бо нярэдка перарастаў у прынцып выключнага выкарыстання гэтых рэсурсаў, таму, атрымалася, што ў склад тэрміналогіі ўводзіліся вузкадыялектныя словы, ствараліся штучныя неалагізмы, змяняліся

асобныя тэрміны, калі іх выкарыстанне тлумачылася ўплывам рускай мовы, прапаноўваліся няўдалыя пераклады тэрмінаў інтэрнацыянальнага характару і ім аддавалася перавага.

Пры ўпарадкаванні тэрмінагаліны стала відавочным, што ўласна беларускіх тэрмінаў было недастаткова. У сувязі з гэтым для фарміравання спецыяльнай лексікі далучаліся рэсурсы іншых моў: рускай, польскай, англійскай, лацінскай і інш.

У выніку вывучэння бібліяграфічных крыніц удалося сфарміраваць картатэку тэрміналагічных слоўнікаў па псіхалогіі. Можна адзначыць, што тэрміналогія псіхалогіі фарміруецца ўжо на працягу 88 гадоў і з'яўляецца даволі распрацаванай. У сувязі з гэтым, перш чым пачынаць выпрацоўваць новы пласт тэрміналагічнай лексікі па псіхалогіі для забеспячэння сучасных патрэб грамадства, неабходна ўлічыць вопыт ўжо распрацаванага ў дадзенай галіне ведаў.

Літаратура

1. Алоўнікава Н.Г., Кандрацьева В.В. Руска-беларускі слоўнік па педагогіцы і псіхалогіі / Беларус. дзярж. пед. ун-т. Мн., 1996 – 64 с.
2. Беларуская навуковая тэрміналогія. Вып. 4. // Тэрміналогія лёгікі і псіхалогіі / Ін-т Беларускае Культуры. Менск, 1923. – 63 с.
3. Беларускія слоўнікі і энцыклапедыі = Belarusian dictionaries and encyclopedias: Бібліяграфія / Склад.: В.Кіпель, З.Саўка. – Нью Ёрк ; Мн. : Бел. ін-т навукі і мастацтва, [2002?]. — XXXVIII, 568, [2] с.
4. Кароткі слоўнік псіхалагічных паняццяў / Мазыр. дзярж. пед. ін-т; Склад.: Н.П. Бернацкая і інш. – Мазыр, 1993. - 23 с.
5. Метадычныя рэкамендацыі па курсе “Беларуская мова (прафесійная лексіка)” для студэнтаў спецыяльнасці Г 07 ГрДУ; Скл. А.М. Лапкоўская. Гродна, 2001. - 85 с.
6. Праект слоўніка. [Для БелСЭ]. Вып. 1-4, 7-10, 12-15, 17-19 (вып. 6, 11, 16, 17 ня выйшлі) / БАН; Рэд. БелСЭ пры БАН; Гал. рэд. БелСЭ: П.О. Горын; Першы нам. гал. рэд. С.Я. Вольфсон; Нам. гал. рэд.: Т.Ф. Домбаль (у вып. 4,9, 14), Ц.Л. Буртын, Н.Л. Меншчэракоў. Мн.: Выд-ва БАН, 1935.
7. Псіхічнае развіццё дзяцей // Кн. пра псіхалогію выхавання: // Хрэстам. / Скл. Я.Л. Каламінскі, Л.А. Панько; Пер. на бел. м. Б.В. Стральцоў. Мн.:Нар. асв., 1994, - 217 (у выд. звестак памылкова: 207). С. 212-[216].
8. Руска-беларускі слоўнік па псіхалогіі / Мін. дзярж. пед. ін-т; Скл. Т.У. Васілец, Я.Л.Каломінскі, Р.А.Макарэвіч. Мн., 1991. – 48 с.
9. Тэрміналагічныя слоўнікі (асобныя выданні) 1918-1998 гг.: Бібліягр. давед. / Тэрмінал. каміс. пры М-ве адукацыі Рэсп. Беларусь, Нац. навук.-асвет. цэнтр імя Ф.Скарыны; [Уклад.: Л.Чарняўская, Г.Цыхун]. Мн. : МГА "Бел. кнігазбор", 2000. - 74, [1] с.
10. Этыка і псіхалогія сямейнага жыцця. Кароткі руска-беларускі слоўнік: Дапаможнік для перакладу лекцыйнага курса / Мазыр. дзярж. пед. ін-т; Аўт.-скл. Г.І. Фядосенка. – Мазыр, 1995. – 22 с.

Марыя Лаппо

ОНИМЫ – СРОДАК ВЫЯЎЛЕННЯ МУЛЬТЫКУЛЬТУРНАСЦІ ЯК КАНЦЭПТУАЛЬнай РЫСЫ АНТЫЎТОПІ ЮРЫ СТАНКЕВІЧА “П’ЯЎКА”

Паводле артыкула даследчыка Х. Гафаравы “Мультикультурнасць і транскультурнасць як вызначальныя рысы сучаснай культурнай сітуацыі на